

Szigeti József, a tanár

Szigeti József hegedűművész (1892–1973) tanári tevékenységéről keveset tudunk. 1917–1924 között a genfi konzervatórium professzora volt, de mivel csak közepes képességű növendékei voltak, a tanítás kevésbé elégítette ki. Miután Budapesten megtartotta búcsúhangversenyét, 1940-től Dél-Kaliforniában élt. 1951-ben amerikai állampolgár lett, majd hamarosan Svájcban telepedett le. Életrajzi munkája 1947-ben jelent meg az Egyesült Államokban „With strings attached” címmel, és később magyarul is kiadták („Beszélő húrok” Budapest, 1965). 60 éves korában visszavonult a hangversenyzéstől és akkoriban jelent meg „Beethovens Violinwerke” (1965) című műve németül és angolul, 1968-ban pedig magyarul. „Szigeti on the Violin” (A hegedűről, Budapest, 1974) című könyve 1968-



Szigeti József

ban látott napvilágot. Utóbbi két munkája azt tanúsítja, hogy rendkívül fontosnak tartotta a zeneművek tartalmi megközelítését. Flesch Károly szerint Szigeti igazi jelentősége inkább a kortárs zene iránti fogékonyságában és a koncertek programjának haladó szellemű átalakításában mutatkozott meg, és nem pusztán a hegedülés terén. Szigeti 80. születésnapján Henry Roth amerikai zenekritikus igen elismerő szavakkal méltatta a világhírű magyar hegedűművész pályafutását (The Strad 1972 december):

„Szigeti új távlatokat nyitott a fantázia, az emelkedettség víziója, a szellem ragyogása, a kifejezés szándékának keresetlensége, a szavakkal alig kifejezhető érzékenysége és életkedv

megnyilatkozása terén, és nála mindezek mérészen új zenei felfedezésekkel párosultak. Belülről fakadó, erős érzelmi töltéssel hegedült, játékból mindig az őt átható humanizmus sugárzott”.

Miután búcsút mondott a hangversenypódiumnak, svájci otthonában még tanított néhány fiatal hegedűst. Tanári munkájába most egykori növendéke, Arnold Steinhardt – 1964–2009 között a Guarneri-vonósnégyes első hegedűse – segítségével próbálunk bepillantást nyerni. Steinhardt visszaemlékezése „My time with the Master” címmel jelent meg (The Strad 2013 október), és arra az 50 évvel korábbi időszakra tekint vissza, amikor Szigeti volt a mestere. Steinhardt 1937-ben született Los Angelesben, és mielőtt Szigeti növendéke lett, Ivan Galamiannál, a Curtis Institute of Music professzoránál tanult.

Arnold Steinhardt: Arról az időszakról, amit a mesternél töltöttem

Amikor Széll György karmester 1958-ban, a Leventritt International Violin Competition alkalmával hallott, így szólott hozzám: „Maga nagyon tehetséges, de a muzsikáról még sokat kell tanulnia.” Amilyen briliáns muzsikos volt, olyan nyersen őszinte tudott lenni. De a szíve jó volt, és nemcsak elintézte, hogy egy teljes nyáron keresztül Szigetinél tanuljak, de még az útiköltséget is kifizette. Így 1962 nyarán elutaztam Genfbe, kibéreltem egy kis szobát, és a két növendék egyike lettem, akik ezen a nyáron Szigetinél tanultak.

Korábbi tanárim igen különböztek egymástól. Kiválóak voltak, de mindegyik másképpen közeledett a zenéhez, és a fő irány a hangszertanulás volt. Mohón szomjaztam rá, hogy a muzsikához vezető utat egy igazán nagy formátumú muzsikos mutassa meg nekem – ezt szerette volna Széll is. Úgy tűnt, ebből a szempontból Szigeti lenne a tökéletes tanár. És így is lett. Rendkívüli nyár volt, és olyan töltekezésben volt részem, amely kihatott egész életemre.

Szigeti a virtuóz hegedűs repertoárral kezdte a munkát, de hamarosan áttért a mélyebb tartalmiságot hordozó irodalomra. Valószínűleg kiváló tanára, Hubay Jenő vitte őt ebbe az irányba, ugyanis Szigeti előadói stílusa némileg emlékeztetett Hubay játékára. Csaknem mindaz, ami Szigeti



Arnold Steinhardt

játékában jelen volt – legyen az Brahms, Mendelssohn, Berg, vagy a teljesítményének csúcspontját jelentő Prokofjev I. hegedűversenyéről készült felvétel – nemcsak a virtuóz technika és az intelligens játékmód nyoma it viselte magán, de volt benne valami olyan eredetiség is, ami szíven találta az embert. Pályafutása végén volt alkalmam hallani koncerten is. Még mindig nagyon sokan jöttek el hogy meghallgassák, pedig előrehaladott kora akkor már könyörtelenül kihatott hegedűtechnikájára. Vonója remeggett, és szemmel láthatóan túlságosan szélessé vált a vibrátója. És mégis, azzal a különleges érzéssel hagytuk el a hangverseny színhelyét, hogy valami felejthetetlennek lehettünk tanúi.

Szigeti állandóan hangsúlyozta a színek fontosságát. Gyakran mondogatta:

„Itt gondold az oboára – vagy – gondold a fuvolára.” Ezzel ráébresztett, mennyi lehetőség rejlik a hegedűben, hogyan utánozhatunk vele más hangszereket. De volt még valami, ami – legalábbis részben – szintén az ő magyar tradíciójából táplálkozott. Ő ezt „parlando” előadásmódnak nevezte: hogy ne csak hangokat játsszunk, hanem beszéljen a hegedű. És Szigeti játékát hallva tényleg az volt az ember érzése, hogy beszélget a hegedűvel. Ha például valamilyen szomorkás hangulatú darabot játszott, mintha a lelke mélyére szállva akarta volna elmondani mindazt, amiről a mű szólt. Egy bizonyos vonó-tagolással – a „beszédes vonó” segítségével – próbálta ezt kifejezni (megjegyzés: életrajzi művének már a címe is sokat mondó: „Beszélő húrok”).

Különböző felségterületként kezelte a hegedű négy húrját, mivel ezeknek nemcsak saját hangterjedelmük, hanem sajátos hangminőségük is van. Ha a frázis egy másik húron ismétlődött, és a húr váltásom nem volt tudatos, az egyik frázist az egyik húron, a másikat a másikon, a harmadikat pedig a következő húron kellett játszani. Egészen meghökkenítő volt, ahogy alcsoportokba tudta osztani a frázisokat. Emlékszem néhány helyre Fauré I. hegedűszonátájában és Bartók II. hegedűversenyében, ahol így tett, és olyan újrendet mutatott, amivel jól ki lehetett aknázni a négy húrban rejlő hangszínbeli különbségeket. Használt szóképeket is – ezeket reszketeg kézzel írta rá a kottámra. Például ha azt akarta, hogy buja hangot hozzak ki a hegedűből, odaírta: „zsirosan”. Felhívta a figyelmet a más zeneművekkel, más hangszerekkel való összefüggésekre is. Van egy hely Fauré I. szonátájának lassú tételében, ahol a hegedű és a zongora egymásnak felelget. Ide beírta: „Chopin-i párbeszéd”. Majd megjegyezte: „Ennek a helynek chopin-i hangulata van. A zongoristával itt beszélgető szerelmespár vagytok, akik folyton egymás szavába vágznak, és szenvedélyesen vallanak szerelmet egymásnak.” A muzsikálásomat ilyen szóképekkel „öntöztette”, és ez igen hatékonyan bizonyult. Bár a tanári munkámban én ezeket csak módjával használtam, Szigeti azonban igen hatékonyan alkalmazta. Rám nagy hatással volt. Ő inkább a muzsikához vezető érzést közvetítette, a muzsika lényegéhez közelítve, nem pedig a mechanikus irányt. A technikai problémák megoldására különféle dolgokat talált ki. Az egyik darabban például gyorsan kellett fekvést váltanom egy magas hangra, és ez nyugtalanított. Nem is sikerült, mire így szólt:

„Miért nem csinálsz gyakorlatokat, hogy jobban megérezd a távolságot, és izmaid megtanulják, mi a feladatuk? Minthogy a magas A-hangra akarsz felmenni, miért nem gyakorolod előbb a magas H- és C-hangra való felmenetelt, ami sokkal kényelmelenebbnek fog bizonyulni, és miért nem utána tudatosítod a szóban forgó távolságot?”

Tanítási módszere soha nem volt. Az egyéni problémákra mindig egyéni megoldásokat keresett. Valósággal rögeszméje volt az újrend és a zene kapcsolata. Néha semmi fáradságot sem kímélt annak érdekében, hogy beírjon egy újrendet, amit az ember akkor örülségnak gondolt. Ha fátyolos hanghatást akart egy olyan futamnál, amit normális esetben a D- vagy az A-húron játszanál, ő a G-húron vette, és ezzel mennyei



Egy muskatisz élte - akármilyen farsangi hangorék is -
nem nagyon bívaldék naprendben nap illemegyekben.
Itt a deklaráció legalis orvosi kezi tartással. Szigeti, Fauré,
Brahms, Mendelszón, Bach koncertjét hallani -
szégyenletesen felejtettem el megcsinálni.
Bartókék

Szigeti és Bartók New Yorkban (1928)

hanghatást produkált. Eltekintve most speciális javaslataitól, általában igen fontosnak tartotta, hogy az újrendek esetében az embernek találékonyan, leleményesen kell lennie. Voltak tanárain, akik azt mondták: „Itt van az én újrendem, írd be magadnak.” Ivan Galamian – aki Szigeti előtt volt a tanárom – a világ leghíresebb hegedűtanára volt, de mindegyik növendékétől ugyanazt az újrendet kérte, legyen akár 190 vagy 160 cm magas, legyen bármilyen a keze és akármilyen hosszú a karja. Szigeti nem ilyen volt. Nála egy egész világ nyílt meg előttem. Mind a mai napig, ha kinyitok egy kottát és az újrenden gondolkodom, még mindig úgy érzem, mintha Szigeti állna a vállam mögött, és a fülembe súgna: „Ez így túl szabványyszerű, nézz valami olyant, amivel jobban a muzsika lényegébe hatolhatsz.” Itt van egy kettőnkéről készült fénykép: a képen két magas pasas áll egymás mellett. Szigetinek nem hegedülnie kellett volna – neki brácsásnak kellett volna lennie! Kínos látvány volt, ahogy hegedült, de ez őt egyáltalán nem zavarta. Ez nem is annyira a magassága miatt volt így, inkább azért, mert azt már kezdte megközelíteni karjának hosszúsága. Idősebb korában nagyon igyekezett megoldást találni erre a problémára. Nekem nem voltak ilyen gondjaim, pedig éppen olyan magas voltam, mint ő. Húszas éveimben jártam, és ha az ember fiatal, olyan a teste, mintha gumiból lenne – képes bármit megcsinálni. A problémák csak később érik utol, ha nincs szerencséje.

Nyugalomba vonulását követően már nemigen tudott úgy előjátszani, mint korábban, bár amikor 70 éves korában hallottam gyakorolni – éppen Bachot játszott –, az kimagasló teljesítmény volt mind hegedűs szempontjából, mind pedig zeneileg. Nyilván zavarta, hogy megromlott a hegedűjátéka. De a feje még aktívan működött, és figyelmét minden lekötötte, ami körülötte történt. Nem én voltam az egyetlen növendéke, aki azon kapta rajta, hogy mások után „leselkedik”. Ha például zajt hallott kívülről, kinézett az ablakon és figyelte, hogyan tűnik el valakinek az alakja a bokor mögött. Én fiatal voltam, és ott volt a nagy Szigeti, aki fürkésző szemekkel figyelt. Próbálta ellesni, hogyan csinálom a repülő staccatót, vagy hogyan gyakorolok egy gyors tercmenetet a Paganini caprice-ban. A következő hegedűórán aztán elem állt, és bevallotta: „Hallgattalak, és szeretném ha megmutatnád, hogyan csinálod.” Megmutattam és megbeszélte. Tudta, hogy már nem fogja elérni korábbi teljesítményét, de még mindig tanulni akart. Mi mindannyian annak a kornak a gyermekei vagyunk,



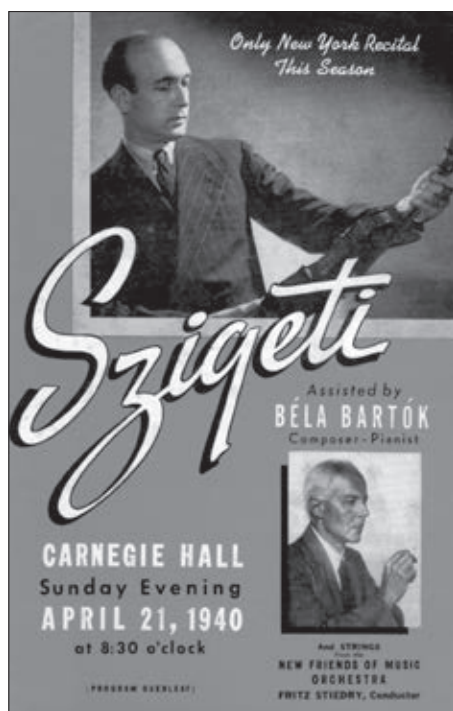
Szigeti Kaliforniában (1944)

amelyhez kulturális szempontból kötődünk, ugyanakkor annak a kornak az áldozata is, mert valamikor lerögzítettük a szabályokat, hogyan kell értelmezni a zenét, hogy mi tetszik benne és mi nem, és aztán beállít az új generáció. Nehéz elfogadni új dolgokat miután elsajátítottuk a korábbiakat, és elképzelésünket kőbe véstük. Szigeti ebben kivételnek számított.

Egészen rendkívüli esemény volt, amikor Bartók I. rapszódiját tanultam, amit ő még Bartókkal adott elő. Ami akkor a levegőben volt, abból nemcsak azt éreztem meg, hogyan szerette volna hallani a művet, de a mű stílusa és egyes részletei tekintetében azt is, hogy mit akart Bartók. 1962-ben azt terveztem, hogy részt veszek az 1963-as Queen Elisabeth Competition hegedűversenyen. Bár magát a versenyt Szigeti eléggé félvállról vette, azért nagyon érdekelte a dolog. Együtt állítottuk össze a repertoárt. Az

egyik, általa ajánlott mű Bartók II. hegedűversenye volt, amit igen jól ismert. Hangonként, frázisról frázisra haladva vette át velem. Az ő elgondolása szerint az embernek ilyenkor a többi versenyzőtől elszigetelten kell kezelnie magát, nemcsak a saját egyénisége, hanem az általa megválasztott repertoár szempontjából is. Abban az időben a Bartók-koncert már ismert volt ugyan, de nem volt része a szokásos repertoárnak. Ma viszont már beletartozik. Micsoda élmény volt ez – eljutni a muzsika lényegéhez úgy, ahogy Szigeti elképzelte!

A másik dolog, ami benne testesült meg – ez egyébként valamennyi muzsikusra vonatkozik, akik felett eljár az idő, miközben vitamintablettáikat szedegetik – a híd a múlt és a jövő között. Micsoda múltja volt Szigetinek! Milyen ostoba voltam, hogy akkoriban nem hordtam magamnál jegyzetfüzetet, és esténként, hazafelé menet nem írtam fel mindazt, amit mondott! Egyszer, amikor a Fauré-művet játszottam, megjegyezte: „Ezt a futamot hallottam Ysaÿe-től. Itt a megszokottnál hosszabb szünetet tartott, és megtrillázta a hangot. Gondoltam, ez érdekelhet téged.” Szokott beszélni Joachimról, és a 20. század elején élt muzsikusokról, akiket ismert. Rendkívül intelligens, művelt és olvasott volt, igen széles volt az érdeklődési köre. Amikor együtt sétáltunk, beszélt történelemről, könyvekről, muzsikusokról, előadói stílusokról. Olyan volt ez nekem, mint valami kinyilatkoztatás. Beszélgetéseink alkalmával igen széleskörű ismeretekre tehettem szert.



Szigeti játéka még ma is hatással van az emberekre. Az általam ismert, elmélyülten gondolkodó muzsikusok intellektuális és érzelmi kisugárása miatt játékát igen nagyra becsülték. A művészet Pantheonjában ő igen előkelő helyet foglal el, bár a legtöbb lemeze már akkor készült, amikor túl volt a fénykorán, és szenvedett a viszonylag korán beköszöntő öregedés következményeitől. A nagy művészek jellemzője, hogy elegendő néhány hangot meghallgatnunk tőlük, máris ráismerünk játéukra. Ha Heifetz, Menuhin, Kreisler, Szigeti hegedülését halljuk, nem lehet kétségünk. Néhány hang után el tudjuk dönteni, ki játszik. Egészen egyéni látásmódjuk volt ezeknek az embereknek.

A hegedű nem valami hálás „úrnő”. Kemény és szigorú. Gondolatainkat a technika fejlesztése irányába csábítja – erre egyébként szükségünk is van –, de a zene lényege éppen annak az érzelmi beteketésnek a közvetítése, amivel minden muzsikus rendelkezik. Titokzatos módon mi mindannyian meg vagyunk áldva ezzel a képességgel, és ez a muzsikanak köszönhető. Különös dolog ez, hiszen a zene nem táplál bennünket fizikai értelemben véve. Nem fedél a fejünk felett, nem is megalkotója valaminek – nem ez hozza létre a következő generációt –, de valamilyen mély, érzelmi szempontból mégis ebből táplálkozunk. A nagy zeneszerzők elláttak bennünket azokkal a művekkel, amelyekre szükségünk volt. Mindenekelőtt ezt adta át nekem Szigeti, és ezt szeretném tovább adni tanítványaimnak – a zenemű lényegét: hogy az mitől olyan, amilyen. Persze az rendjén van, ha azt mondjuk: „itt kicsit magas voltál, a tempó lehetne gyorsabb, itt pedig pontatlan a ritmika.” Ezek is fontos dolgok, de Szigeti elsősorban a muzsika lényegét akarta közvetíteni. Ismerve a fiatal muzsikusok hajlamait, én abban szeretnék náluk áttörést elérni, hogy a zenéhez megfontoltabban közeledjenek. A hegedűtanítás nemcsak hangszertanítást jelent. Egyben pszichológusi feladat is, hogy segítségünkkel a növendék a muzsikát a szívébe tudja zárni. Amikor ennek a feladatnak neki-gyürkőznünk, egyszerre muzsikusnak, hangszeresnek és pszichiáternek is kell lennünk. Szigeti ezt úgy közvetítette felém, mint ahogy korábban egyik tanárom sem. Rendkívül odaadó volt növendékei iránt. Akkoriban egy naiv amerikai voltam, akinek fogalma sem volt az európai kultúráról. Remek humorérzéke volt, mindig ugratott engem amerikai szokásaimmel kapcsolatban. De nagyszerűen kijöttünk egymással,



Szigeti Budapesten (1963)

és később is kapcsolatban maradtunk. Állandóan írt nekem, és megőriztem leveleit. Arra gondoltam, hogy én csak egy kölyök vagyok, aki azért küzd, hogy muzsikus lehessen, közben meg itt van ez a nagy ember, aki leveleket ír nekem. Részt vettem az Erzsébet Királynő Hegedűversenyen, ahol harmadik díjat nyertem (megjegyzés: a brüsszeli versenyen az 1. díjat Alekszej Mikhlin, a 2. díjat Szemjon Sznyitkovszkij kapta). Utána koncertek következtek Belgiumban. Többek között Mozart A-dúr hegedűversenyét adtam elő, Joachim kadenciájával. Ezt követően levelet kaptam Szigetitől: „Kedves Arnold! Véletlenül úgy adódott, hogy hallottam tőled a Mozart A-dúr koncertet a rádióban. Általában véve kiváló előadás volt, de miért ezzel az ostoba ujjrenddel játszot-tad?” És utána kiírta nekem a Joachim-kadencia kettősfogásainak ujjrendjét. Kihallotta játéomból, milyen ujjrendet vettem, és az véleménye szerint elég gyatra volt. Egyszerűen csak lustaságból játszot-tam így. Teljesen igaza volt, hogy vette a fáradságot, leült és megírta ezt a levelet. Nagy becsben tartom mind levelét, mind kritikáját, mert amit írt, szívből jött. Kierződött belőle, hogy valójában értem harcol. 51 évvel ezelőtt, 1962-ben tanultam nála. Amikor erről beszélek, visszatérnek a régi idők, a vele kapcsolatos emlékeim. Rendkívüli hatással volt rám az, hogy megismerhettem és hallhattam játékát. Időnként, némelyik hangversenyem után feljön hozzám valaki a színpad mögé, és megszólít: „Tudja, az ön játékában van valami abból, ahogyan Szigeti hegedült.” És ez a legnagyobb dicséret, amit egyáltalán kaphatok.

Közreadta: Rakos Miklós